

L'EMIGRACIÓ DELS INQUERS A XILE, 1880-1930

MÁXIMO CAMPILLO ILLÁN

L'emigració d'inquers a Amèrica en els segles XIX i XX s'integra dins el corrent emigratori balear que des de les darreres dècades del segle passat fins a inicis dels seixanta de l'actual es va dirigir, en diferents etapes, cap a França, Algèria i alguns països d'Amèrica del Sud i les Antilles.

Inca, al igual que la resta de Balears, des de mitjans del segle XIX experimenta un increment demogràfic. Com a conseqüència del pas del règim demogràfic antic a un nou cicle on disminueix considerablement la mortalitat, mentre que la natalitat es manté en uns nivells alts. El nou comportament demogràfic es tradueix en un augment de la població que no ve acompanyat d'un increment de les activitats productives, especialment a l'agricultura.

Entre 1857 i 1887 la població del municipi augmentà en 1.403 habitants. L'expansió del conreu de la vinya, el creixement de la indústria sabatera i de les activitats comercials permeteren a Inca assimilar l'augment de la seva població. Però l'optimisme econòmic d'aquesta època es trenca a la darrera dècada del segle XIX com a conseqüència de la destrucció de les vinyes per l'arribada de la fil·loxera a Inca el 1892, i la pèrdua del mercat colonial de les Antilles per a la indústria del calçat, esdevinguda el 1898. La crisi incideix sobre un significatiu percentatge del habitants del municipi sobretot pagesos i treballadors del calçat que emprenen el camí de l'emigració a Ultramar a la recerca de noves expectatives laborals.

En aquest sentit, la població absoluta d'Inca entre 1887 i 1900 només augmenta en 250 persones.

En el segle XX, la dinàmica de la població d'Inca oscil·la d'acord amb la trajectòria que afecta a la seva principal activitat productiva, la indústria del calçat.

Aquest treball pretén ésser una aproximació a l'emigració dels inquers a Xile, fet que no ha rebut l'atenció que li correspon per la seva importància, si bé no quantitativa si qualitativa.

Les fonts consultades tant a Balears com a Xile ens han aportat una informació prou valuosa que permet quantificar parcialment aquest moviment migratori, conèixer alguns dels inquers que més beneficis aconseguiren de l'emigració. Comptam amb dades de gran interès referides a 234 persones de les Balears que emigraren a Xile entre els anys 1880 i 1930, dels quals una part important són naturals d'Inca, concretament 65.

L'emigració a Xile presenta una sèrie de característiques particulars. Malgrat les oportunitats econòmiques que ofería als emigrants aquest país, el corrent immigratori que es va establir fou escàs a causa de la seva situació geogràfica, allunyada de les rutes atlàntiques i de tenir com a estat veí a l'Argentina que canalitzava la major part de l'onada immigratòria. A més a més, la política immigratòria xilena no va ésser molt decidida.

Es en aquest estat on es localitza el major percentatge d'inquers en relació a la totalitat de balears que s'hi assentaren i on s'ubiquen aquells naturals d'Inca que feren realitat el desig de fer fortuna a Amèrica.

De la relació de 211 balears residents a Xile que ofereix la "Guía de Baleáricos" de Garcías Moll del 1918, 127 eren d'origen desconegut. Dels altres 84, 28 eren de Palma, 23 d'Inca, i la resta procedeix de 13 municipis de les Balears.

A un informe de l'Ajuntament d'Inca a l'Institut Nacional d'Estadística referent als emigrants del municipi del 1916 a 1920, d'un total de 180 emigrants; 118 es dirigeixen a França, 27 a l'Argentina, 15 a Suïsa i 12 a Xile.

Les activitats més habituals dels balears emigrats a Xile eren les indústries i els comerços de sabates, pastisseries i confiteries, serradores, fàbriques de licors, indústries derivades de l'agricultura i la ramaderia, i els tallers mecànics.

Del col·lectiu d'inquers n'hi ha que gaudiren d'una posició econòmica prou benestant. A continuació assenyalarem uns quants exemples que pel seu èxit professional apareixen a algunes publicacions sobre els emigrants espanyols a Xile.

Francesc Alomar va arribar a Xile el 1902 dedicant-se al comerç, el 1911 va fundar la fàbrica de pastisseria i confiteria "La Victoria" ubicada a Santiago de Xile. La publicació "El progreso catalán en América" (1) diu així:

" El cuerpo de empleados de esta fábrica es numeroso. Desarrollan sus labores setenta y cinco empleados, quienes cada día pueden constatar la aceptación que le brinda el comercio a los productos de la fábrica, por lo que se ven obligados a elaborar, diariamente, en término medio de tres a cuatro mil pesos..."

Antoni Ferrer Estrany, va arribar a Xile al 1900, era propietari d'una important indústria de sabates a Santiago de la qual es va fer ressò la "Veu d'Inca" (2):

"... Dever nostre és ja ocuparnos d'aquest compratriota nostre, que si un dia es separà de nosaltres, emigrant a

terres llunyanes per crear-se una posició, ho va fer duguent-se allà quelcom del nostre caràcter industrial i afanyós que tant nos honra en el món comercial, i amb el qual, ha arribat a aixecar en la ciutat xilena una de les fàbriques més importants d'aquella capital.

Tal ha d'esser la representació social del seu propietari que ha merescut la visita del mateix president de la República..."

L'obra "Españoles chilenos..." (3) defineix a Antoni Ferrer Estrany com a un impulsor de la indústria del calçat del país:

"...Don Antonio Ferrer Estrany, industrial de gran prestigio y de gran solvencia moral y económica. Llegó al país el año 1900, procedente de Inca, Mallorca.

Muy joven buscó en Chile un campo inexplorado de la industria, que por entonces era el calzado. Entonces su fábrica fue considerada como la mejor de su época tanto en el país como en otros países de la América Hispana..."

A una altra obra xilena "Venida y aporte de los españoles a Chile independiente" (4) també apareix Antoni Ferrer Estrany:

"Don Antonio Ferrer Estrany es uno de los primeros mallorquines en establecer una fábrica de calzado en Chile, cuando instaló la suya en 1905, en Santiago, era oriundo del pueblo de Inca que tiene gran tradición en la elaboración de zapatos... Han sido muchos los de esa hermosa región española que se han distinguido en nuestro país en tal industria..."

En 1919 ya trabajaban con él 300 obreros que entregaban 800 pares diarios. Además, extendió su actividad a la agricultura..."

Aquesta mateixa publicació fa referència a Melis i Llorenç Marqués:

"... Otra de las más completas fábricas de su época era la de Melis y Márquez, que en 1916 contaban además con dos grandes locales propios de comercialización. Regresan más tarde a Inca (Mallorca) y crean allí una gran industria de calzado para hombre..."

A la secció d'Inca del diari "La Almudaina" de Palma del 1917 es pot llegir una notícia relativa a la tornada de Llorenç Marqués a Xile, i d'un projecte altruista proposat per Mar-

quès i altres membres de la col·lectivitat d'inquers establerts a Xile d'edificar una escola a Inca gràcies a la seva aportació econòmica (5).

Les darreres publicacions xilenas esmentades anteriorment també fan menció de Joan Fluxà Ramis i Guillem i Jordi Fluxà Mut:

"... En 1914, don Juan Fluxà Ramis establece una industria zapatera. Nacido en Inca, Mallorca, traía de su pueblo el conocimiento y la vocación para tal empresa. Posteriormente asocia a algunos de sus parientes. En la actualidad son sus propietarios don Guillermo y don Jorge Fluxá Mut, originarios también de Inca, dando trabajo en sus establecimientos a centeneres de obreros y empleados chilenos..."

Aquestes fonts bibliogràfiques i de premsa demostren el fet de que és en aquest país sud-americà on un grup d'inquers que partiren a la recerca de fortuna varen fer realitat els seus desitjos, assolint una posició benestant.

Una altra font que ens ha aportat dades de gran interès pel fet immigratori és la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència de Santiado de Xile. Bàsicament a través del llibre de registre de socis i de les sol·licituts d'ingrés. Aquesta societat, fundada el 1889 pels immigrants espanyols, era un organisme mutualista amb el propòsit d'oferir assistència mèdica als membres de la col·lectivitat espanyola i els seus descendents.

El llibre de registre de socis d'aquesta societat i les sol·licituts d'ingrés són dues fonts de informació molt valuoses que es complementen una a l'altra. Les dades extretes abarquen des de 1889 fins a 1930, i hem trobat constància de 234 emigrants balears inscrits com a socis, dels quals 65 són d'Inca, es a dir, el 26,6% del total de les Balears. Hem de remarcar que només es fa referència a Santiago, la capital de l'Estat, a altres ciutats importants hi ha d'altres societats mutualistes creades pels immigrants espanyols.

Relació dels socis de la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència de Santiago procedents de Balears, distribuïts per municipis, en valors absoluts:

Inca	65	Muro	3
Palma	61	Capdepera	2
Manacor	18	Sant Llorenç	2
Llucmajor	16	Santa Eugènia	2
Porreres	8	Pollença	2
Campos	6	Alcúdia	2
Felanitx	4		

Font: elaboració pròpia

La informació aconseguida fa referència a l'edat d'ingrés, estat civil, professió, lloc de naixement, domicili, data d'inscripció, així com els socis patrocinadors. Oferint-nos una aproximació al fet immigratori balear a Xile, i en concret d'Inca, si bé no en xifres absolutes.

De manera general podem afirmar que els emigrants inquers localitzats a Xile eren joves, la major part homes, predominant els fadrins. En un principi la immigració es compon quasi exclusivament d'homes. Les condicions difícils del viatge i el primer període d'adaptació al país expliquen en gran mesura aquesta circumstància. A principis del segle XX comença a arribar una major quantitat de dones, assolint l'emigració un caire familiar. A més a més l'emigració en cadena afavoreix l'arribada de membres femenins de les diferents famílies.

Distribució per sexe i estat civil dels immigrants inquers a Xile:

Homes	81 %
Dones	18,4%
Casats	41,5%
Fadrins	58%

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Aquestes dades bàsicament coincideixen amb les extretes del total d'immigrants de Balears a Xile.

La mitja d'edat en el moment d'ingrés en aquesta societat dels inquers és de 25,6 anys.

Distribució per grups d'edats del conjunt d'immigrants de les Illes Balears:

0 - 4 anys	0 %
5 - 9	0 %
10- 14	2,4 %
15- 19	14,7%
20- 24	18,4%
25- 29	25,8%
30- 34	15,5%
35- 39	10,2%
40- 44	6,9%
45- 49	2,4%
50- 54	2 %
55- 60	1,2%

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Pel que fa a les professions exercides pels inquers a Xile, observam un fort predomini d'aquells dedicats a les activitats del comerç, seguit industrials i sabaters:

Comerç	75 %
Industrials	11,1%
Calçat	8,3%
Empleats	5,5%

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Referent a la professió de les dones, la totalitat de les sòcies apareixen com a mestresses de casa, això indicaria que en aquests casos es tracta d'una emigració familiar.

El predomini dels immigrants dedicats al comerç i els industrials és un símptoma de la bona situació econòmica i social que assoliren un bon nombre d'inquers i gent d'altres llocs de les illes Balears a Xile, dels quals hem vist alguns exemples anteriorment.

Relació de les professions exercides pel conjunt d'immigrants de Balears a Xile:

Comerç	60,5%
Empleats	16,1%
Industrials	5,6%
Sabaters	3,5%

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Respecte a les dates d'incipció dels inquers en la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència destaquen els anys: 1907, 1909, 1911 i 1915 com veurem a continuació:

1892	1,3%	1911	12 %
1900	4 %	1912	5,4 %
1902	1,3%	1913	2,7 %
1903	6,7%	1915	12 %
1906	4 %	1916	1,3 %
1907	10,8%	1917	5,4 %
1909	10,8%	1919	2,7 %
1910	6,7%	1925	1,3 %
		1926	1,3 %

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Com a conclusió podem afirmar que la immigració de població de les Illes Balears, i concretament d'Inca a Xile té una importància qualitativa i no tant quantitativa dins el corrent emigratori espanyol a aquest país. D'aquest col·lectiu d'inquers hi va haver que aconseguiren una bona posició econòmica i social com ho demostren les activitats desenvolupades, i el fet d'apareixer un bon grapat d'ells a publicacions dedicades als immigrants espanyols establerts a Xile.

Molts dels immigrants són qualificats, dedicant-se al comerç o la indústria, com és el cas del calçat, amb una forta tradició a Inca, aprofitant els coneixements adquirits al lloc d'origen.

Per tant, aquest treball només és l'inici d'un estudi més profund que s'hauria de dedicar a aquest fet migratori que encara no ha rebut l'atenció que es mereix. Ja que és a Xile on un grup d'inquers que partiren a la recerca de fortuna varen fer realitat la quimera americana.

NOTES

- (1) El progreso catalán en América. Santiago de Chile, 1922.
- (2) Article de premsa: "Lo que pot la força del treball. Un gran industrial inquer a Xile". "La Veu d'Inca". N° 114, any 1917. Inca
- (3) Aguirre E., Luis: Españoles chilenos: historia, cultura, instituciones, actividades, personalidades.
- (4) De la Presa Casanova, Rafael: Venida y aporte de los españoles a Chile independiente. Santiago de Chile, 1978.
- (5) Buades Crespí, J. : "Una aproximació a l'emigració d'inquers a Amèrica en els segles XIX i XX". Dins II Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1996.

FONTS

Fonts no impreses

- Llibre de registre de socis de la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència de Santiago de Xile (1889-1930).
- Sol.licituts d'ingrés en la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència (1889-1830).

Fonts impreses

- Guía de balearicos residentes en la República Argentina. (Relació dels residents a Xile d'Inca). Ed. José Garcías Moll. Bones Aires, 1918.
- "El progreso catalán en América". Santiago de Xile, 1922.

Publicacions

- La veu d'Inca, 1917. Inca.

BIBLIOGRAFIA

- AGUIRRE E., Luis: Españoles chilenos: historia, cultura, instituciones, actividades, personalidades. Valparaíso. Chile, 1959.
- BARCELÓ PONS, B.: El siglo XIX a Mallorca. Obra Cultural Balear. Palma, 1964.
- BUADES CRESPI, J.: "Una aproximació a l'emigració d'inquers a Amèrica en els segles XIX i XX". Dins II Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1996.

CAMPILLO ILLAN, M.; SERRA BUSQUETS, S.: "Emigració i immigració a Inca". Dins I Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1994.

DE DIOS CRISPI, P.: Inmigración en Chile: estudio de una cadena migratoria hispana. Colección Sociedad y Cultura. Centro de Investigaciones Diego Barros Arana. Santiago de Chile, 1993.

DE LA PRESA CASANOVA, R.: Venida y aporte de los españoles a Chile independiente. Santiago de Chile, 1978.

NORAMBUENA CARRASCO, C.: "Presencia española en Santiago de Chile". Dins Inmigración española en Chile. Serie Nuevo Mundo: Cinco Siglos Nº 8. Universidad de Chile, 1994.

PRADO OCARANZA, J.: Los extranjeros y sus agrupaciones en Chile durante los siglos XIX y XX. Santiago de Chile, 1978.

SALVA TOMAS, P.: "Els efectes de la transició demogràfica illenca sobre el territori i el marc de l'emigració a les Illes Balears entre 1878 i 1995". Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica". Vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1922.

SANCHEZ ALBORNOZ, N. (Compilador): Españoles hacia América. La emigración en masa, 1880-1930. Alianza América. Madrid, 1988.

SERRA BUSQUETS, S.: "L'emigració de les Illes Balears a Amèrica". Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica. Vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1922.